

NABİZÂDE NAZIM'IN (1865-1893) "KARABİBİK"¹
İSİMLİ HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR DENEME

GÜZİN DİNO

Fransa'da Realisme ile Naturalisme kısmen de ilme inanan positiviste dünya görüşünün ışığı altında gelişmiştir, denilebilir; bu cereyanların yayılıp tutunması ilme tapınan bir devrin özellikleriyle de açıklanır; Berthelot'nun, ilimin gelişmesiyle insanlığın kurtulacağına inanması uzun seneler aydınlara ilham kaynağı olmuştur; bu fikirlere, 1880 den sonra Osmanlı cemiyetinde de az da olsa rastlanır; Nabizâde Nazım da edebiyatın ilmî olmasını isteyenlerdendir; fennî şiirler yazmağa çalıştığı gibi, "Karabibik" hikâyesinde Fransız naturaliste'lerini taklide çalışarak, konu teknik ve dilde Osmanlı nesrinde eşine o güne kadar rastlanmayan yenilikler yapmış, realiste diyebileceğimiz ilk uzun hikâyeyi ortaya koymuştur.

Uzun bir hikâye olan bu eserde Antalya köylülerinden Karabibik, köyünde ve tarlasında yoksulluk ve borç içindedir. Bütün emeli bir çift öküze sahip olmak veya kiralayabilmek, bir de yaşlanmış olan kızı Huri'yi evlendirmektir; uzun düşüncelerden sonra zaten borçlu olduğu Rum bakkalı Andrea'dan tekrar borç alıp öküzleri tedarik etmeğe karar verir; fakat Andrea ona artık borç vermeyince köyün diğer bir Rum bakkalı Yani'den borç alır; bundan sonra Karabibik'i çiftini sürerken görüyoruz; artık kızını da öküz sahibi Sarı İsmail'e vermek emellerinden vazgeçebilir; aksine artık öküz sahibi olan kızına çok kişi gözkoyabilir; nitekim, Karabibik'in geçkin, tembel ve budalaca kızına bir âşık çıkar.

Diğer taraftan, Karabibik'in böğründe bir türlü geçmeyen bir sancısı vardır; ona her zaman bakan ve karısı hafif meşrep bir kadın olan doktora gider, doktor evde yoktur; kadının cazibesine dayanamıyan Karabibik o esnada işi ileriye götürmek ister; fakat muvaffak olamaz, kadının alayına maruz kalır; sonradan gelen doktordan ilâcını alır ve gider.

Görülüyor ki, Nabizâde o güne kadar hiç ele alınmamış bir konuyu işlemek istemiştir; bu konu değil sade edebiyatçılar, hattâ o devir siyaset ve iktisat buhranını idrâk eden vatanperver aydınlar tarafından da müşahhas bir şekilde ele alınmış değildi. Nabizâde, Zola'nın ve onun sanatını etraflı bir şekilde bize tanıtmaya çalışan Beşir Fuat'ın tesiriyle ve sadece bir edebî mektep nazariyesine uymak gayesiyle böyle bir konuya ilgi göstermiştir, bir de kendi kitabının önsözünde işaret ettiği gibi naturaliste'lere karşı Osmanlı basınının dar görüşlü tepkisine mukabil, konusunu bu yolda

¹ Birinci baskı 1891. İstanbul, Kırkor.

İkinci baskı (yeni harflerle), 1944, İstanbul. Vakit basımevi.

seçmiştir; Nabizâde önsözünde şöyle der: "Emile Zola gibi, Alphonse Daudet gibi Realistelerin yani Hakikiyunun romanları hep fuhşiyat ile mâlidir zannında bulunanlar şu (Karabibiği) okudukları zaman zanlarını tashih edeceklerdir sanırım.

*Bu gibi romancıların maksatları vukuat-ı beşeriyeyi sırf nokta-i beşerden tetkik ve hikâye etmektir. Bunlar bir insan ne gibi hissiyat ve harekâta kabil ise ona o hissiyat ve harekâtı isnat edip işi hadd-î tabiisinden çıkarmamak yani müsteit olmadığı havassı insana ispat eylememek isterler."*²

Nabizâde bu konuyu sade ele almakla kalmaz; ortaya koyuş tarzında sağlam bir müşahadeye dayanan bir sezış vardır; aşağıda gösterdiğim iki parçada bu sezış ve araştırmanın açık vasıflarını buluruz.

1 — "Karabibik bir çift satın almayı zihnine koymuş, karar vermiş gitmişti Fakat şimdi mesele öyle bir çift bulmakta idi. "Karabucak „köylü Dur Ali" üç öküzden fazla olanını satmak istiyordu. Fakat bu da pek zayıftı. Bir deri bir kemik; hem de on iki mecit istiyordu.

Kadı kum köylü Sarı Ali kızı Ayşe'nin de satılık bir hayvanı vardı, ama bu da hasta idi. Temreli Andonoğlu'nun öküzleri ise pek yavuz ama pek tuzlu: çiftine otuz bir mecit istiyordu. Mi hal etmeli?

Karabibik bu meseleyi zihninde evirip çevirmekte ve fakat hiç bir hal-i sahih bulamamakta idi. Bir taraftan da Andrea'daki çetelelerin yekûnunu toplamağa çalışıyordu. Bilemem bundan kaç gün evvel yarım okka yağ için Andrea'nın mağazasına gittiği zaman bilmem ne kadar çentik saymıştı, kırk mı, elli mi bilemiyor gayrikim. Ah hocalar gibi yazıp okuma bilmemek ne kadar fena. Mah işte ne kadar borç vardır insan bilmez ki; keşke kızan iken mektebe gitseydi! o vaktin bekrinde de köyde bir hoca varmıştı ya !

Bu sefer bir pırnal dalını örgü çubuklarına iliştermekte idi. Çetecioğlu Mustafa boğuk, çirkin sesiyle acyıp ve garip nağmeler çıkara çıkara bir şarkı söylemekte idi ki ne olduğu belli olmadığı halde nakaratı örs üzerine son düşen ağır bir çekiç sesi gibi etrafı çınlatmakta idi: Bas gidelim !

Deli Yusuf halâ olduğu yerde kaba sesiyle bağırmakta idi: Güya bir cemaat-i kesireye nutuk söylüyormuş gibi elleriyle havada bir çok mahrekler resmetmekte, sağa sola dönerek güya sözlerini her tarafa işittirmek istemekteydi. Sürekli bir kahkahadan sonra dediki: Heey köylüler! hep öleceğiz. Davarı it gözleyi durur. Şüüüt!

Deli Yusuf'un nutku her zaman böyle bir "Şüüüt" ile nihayet bulurdu.

Zavallı deli bulunduğu tepeden ağır ağır inerek gözden kayboldu. Şüphesiz deniz kenarına doğru gitmiştir. Yâ denizde açıklardan geçip giden gemiler nutkunu dinlemek şerefinden mahrum mu kalsınlar?

2 — Karabibik'in girdiği yer kerpiç şeklinde çamur parçalarından teşekkül etmiş dört duvar arasında sıkışmış sekiz arşın boy, beş arşın en ve üç arşın yükseklikten ibaret bir mahallin üstü hal-i tabiisinde çam gövdelerinden mürekkep çatı üzerine

bir karış kalınlığında yağlı toprak çekilmekten ibaret bir sakf ile örtülmüş ahır gibi bir yer odası idi. Pencere namına hiç bir deliği olmayıp hava ve aydınlığı sade duvarın birisinde ocak namıyla açılmış olan geniş, isli, kurumlu bir büyük delikten almakta idi.

Bu ocağın güya bacası olan dört kerpiçin irtifai hasıl olan dumanı çekemediğinden ve hele lodos havalarda şu karanlık, rutubetli, dar ahırın içi ocakta yanan pırnal ve çam dallarının kesif, pis kokulu dumaniyle boğulur kalırdı. Bu duman tavanın kütüklerini simsiyah etmiş, duvarın topraklı cidarlarını kalın bir kurum tabakasıyla setreylemişti.

Odanın zemini adı kuru toprak olup şurasına burasına Karabibik'in kimbilir kaçınıcı karın akrabasından beri tevarüs edegelen fersude renksiz bir iki kilim parçası atılmış, [bir köşeye bir iki kırık, mundar toprak çukal, bir iki tahta kaşık, bir iki kırık tabak, diğer bir köşeye içi yayla unu ile dolu bir kavanoz, darı unu ile dolu bir yayık, bir yufka saçı, bir sacayak, yağ, pirinç gibi bazı erzak kapları filân yığılmış idi. Ocağın karşısındaki duvar tarafında da iki ot yatak, iki yün yastık, iki yorgandan ibaret bu yığın üzerine Huri'nin iki kattan ibaret olan elbisesi darma dağınık bir surette atılmıştı.

Karabibik içeri girer girmez homurdanmağa başladı: Teneşiredek böyle tembel tembel yatıp durmalı ya. Him! yufkanın üçünü dördünü lop lop yutup durur da koca bubasına bir el yordamı bilem etmez daha ni vaktacak bu tembel kıızı besleyip oturmalı?

Karabibik hiddetle kıza doğru gitti ayaklariyle dizlerini kakıştırarak dedi ki:
— Ey! . derlen görem. Mah işte gun batıp oturur. Aş va mı bilmem gayri. Huri şu müz'ic adama enzar-ı hadidâne atfederek dedi ki:

— Ne hal edelim?

Karabibik burnundan soluyarak zahire köşesine doğru gitti. Ocak bomboş durmakta idi. Karabibik buna kızdı: Yavuz yavuz! ocağa bir tutam odun bilem tığış-tumamış. Nasıl aş etmeli himdi?

Köşede akşamki yufkanın esmer, daneli hamuru bir çamçak içinde durmakta idi" ³.

Birinci parçanın ilk kısmında (varmıydıya /)ya kadar, Karabibik'in psikolojisi ortaya konmuştur, bu sadece Karabibik'in şahsiyetine münhasır kalan bir psikoloji değildir, her hangi varlıksız bir köylünün psikolojisidir. İsrarla tek düşüncesine bağlı kalması, parasızlık yüzünden endişe ve tereddüt içinde olması konu komşunun her birinin öküzünü yakından kusur ve meziyetleriyle öz evlâdı gibi bilmesi, hiçbirine sahip olamaması; ve bütün bu düşünceleri ayarlıyan parasızlığı, borcu, alacaklı tarafından aldatılmak ihtimali, kendini korumak için hesap bilmemesi, cehaleti: "Keşke kızan iken mektebe gitseydim! vaktin bekrinde de köyde bir hoca varmıydı ya?" bütün bunlar tipik bir köylüye teşmil edilecek özelliklerdir. Bu kıs-

³ Karabibik, Nabizade Nazım, İstanbul Kirkor (Asır), s. 14-15-16-17-18.

mın üslûbu da muhtevasıyla uygundur; dikkat edilirse iki çeşit cümlelere rastlanır; bir yazarın ağzından, bir de Karabibik'in iç konuşmasını ifade eden cümleler. Meselâ başlangıçta: "*Karabibik bir çift satın almağı zihnine koymuş, karar vermiş gitmişti*" diyerek bize doğrudan doğruya hitap etmekle başlayan Nabizâde, sonra bizi alıp Karabibik'in iç konuşmasına götürür: "*Andonoğlu'nun öküzleri ise pek yavuz ama pek tuzlu: çiftine otuz bir mecit istiyordu ni hal etmeli?*"

Okuyanı konunun içine kadar sürükleyen ve şahısların psikolojisiyle kaynaştıran bu üslûp realiste ifadenin en kuvvetlilerindendir. O kadar işlenmiş olan Fransız nesrinde bile, ancak Flaubert'den sonra ve Flaubert'le gelişen bu yazı tarzını Karabibik'in neşir tarihi olan 1890 da o kadar az işlenmiş Osmanlı nesrinde bulmak bu esere ayrı bir önem verir.

Aynı parçanın ikinci kısmında Karabibik'in etrafındaki insanları da görüyoruz, bu da bizi tek bir ferden realitesinden daha geniş bir köy, köylü ve tarla realitesine götürüyor; boğuk, çirkin sesiyle acaip ve garip nağmeler çıkarak söylediği ne olduğu belli olmayan, nakaratı örs üzerine son düşen ağır bir çekiç sesi gibi etrafı çınlatan "*bas gidelim*" türküsü ile, Çeteci-oğlu Mustafa bir yandan, diğer taraftan kaba sesiyle güya bir cemaata nutuk söylüyormuş gibi sürekli bir kakkahadan sonra: "*Heey köylüler hep öleceğiz... Davarı it gözleyi durur, şüüüt!*" lâflarıyla deli Yusuf, biri mütevekkil, sert ve değişmez kaderinin iptidai durgunluğun verdiği tepkisizlik ve yeknasaklığı ile, diğeri ise şuursuz bir imsiyakla kaderinin dramını garip ve şaşırtan bir hareketle kendi başına bir nevi deliliğin vecdi içinde ancak uzaktan geçen gemilere haykırarak, Karabibik'i ve müşahhas olarak bildiğimiz derdini, plâstik ve sembolik bir şekilde Anadolu'nun bir köy manzarası içinde çerçeveliyorlar; bu suretle köyün realitesini şiire ulaştıran Nabizâde burada adetâ büyük sanatkâr ustalığına erişiyor.

İkinci parçada, Nabizâde, Karabibik'in evini tasvir eder; bu tasvirde köylünün tipik yaşayış tarzını vermesi bakımından çok önemlidir. Nabizâde sıkı bir müşahadeye dayanan realiste metodla köy evini bütün teref-rüat ve gerçeğiyle anlamıştır; aynı zamanda bu durum içindeki manevî hayat, tembel, topal ve yaşı geçkin Huri'nin şahsiyetiyle ifade edilmek de istenmiştir.

Karabibik eve geldiği zaman hazır yemek bulmaz, kızarak kendi hazırlar, Huri babasının bütün hiddet ve faaliyetine karşı: "*Ni hal edelim?*" demekten başka bir şey bilmez; burada da alışkanlığın verdiği her şeye hattâ yemeğine karşı ilgisizlik tebarüz ettirilmek istenmiştir ve bu, köy muhitini tamamlayan bir unsurdur.

Bundan evvelki parçada da gördüğümüz gibi, Nabizâde anlatmak istediği fikri, candlandırmak istediği hissi veya gerçeği plâstik bir unsurla takviye eder; burada da bu damın perişanlığı ve realitesi, paragrafi bitiren şu cümle, sembolik bir özellik kazanır: "*Köşede akşamki yufkanın esmer, daneli hamuru bir çamçak içinde durmakta idi.*"

Bütün hikâyenin yazılış tarzı sade bir dille yapılmıştır, üslûbunda yeni ve gerçeğe uygun bir rahatlık vardır; bundan başka bu son parçada da görüldüğü gibi vokabüler o günkü dil için yepyeni çok cesur bir teşebbüsle ele alınmıştır. Bilhassa konuşmalarda köylünün kendi kelimeleri ve üslûbu kullanılmıştır.

Nabizâde hikâyesine yazdığı önsözde şöyle der: *"Eşhas-ı vak'ayı kendi fikirlerince, kendi lisanlanca söylemek kavaid-i mevzuadan olduğu cihetle ben de mükâlematı o suret-i tabiiyesinde zapt ve kaydeyledim; bu suretle lisanımıza, edebiyatımıza bir hizmet-i naçizede bulundum sanırım. Bazı kelimeler için bir lügatçe ilâve ettim.*

Benim fikrimce her tarafta ahalimizin lisanı tetkik ve cem ve telfik olunmalıdır. Bu suretle lisanımız kabil-i islâh olur."

Karabibik hikayesiyle de, önsözündeki bu fikrin ancak realiste bir sanat eserinde tatbik edilerek bir neticeye varacağını ispat eden Nabizâde bunda da Zola ve Beşir Fuat'ın yolunda yürümüştür.

Zira realiste olmayan eserde, eşya, fikir ve hislerin ancak nisbî ve indî bir takım hayal ve lâfızlarla ifade edildiği o günün münakaşalarından da artık anlaşılmiş bulunması gerekiyordu ve ancak realiste yazarın, doğrudan doğruya söylediği açık terim ve tâbirler katıyetle bir dili tespit edebilir ve zenginleştirebilirdi.

Fakat, Karabibik hikâyesi aynı zamanda dil meselesinin dönüm noktasını ortaya çıkarmış olması bakımından da çok ileri bir merhaleyi temsil ettiği halde, kuruluşu bakımından noksanlarıyla Nabizâde'nin realisme anlayışının bütün kifayetsizliğini meydana çıkarır.

Nabizâde hikâyesini beş kısma ayırmıştır:

- 1 — Karabibik tarlada.
- 2 — Karabibik evde.
- 3 — Karabibik'in esnafla ve diğer şahıslarla münasebeti.
- 4 — Karabibik mesut.
- 5 — Karabibik'in hissî veya cinsî hayatı.

Bu kuruluşun ilk üç kısmı, daha evvelden parçaları incelerken söylediğim gibi, köylünün tam realitesini veriyor.

4 üncü kısmında birden bire Karabibik'i muradına ermiş olarak görüyoruz! Öküzlere sahip olmuştur ve kızını da evlendirir; halbuki hikâyenin başta gelen üç kısmında, Karabibik'in endişeleri, bakkallar tarafından faizli borçla istismar edilişi vaziyetinin öyle birden bire düzeleceğine imkân göstermez ve dördüncü kısmındaki dertsiz Karabibik bir az insanı şaşırtır. Başta bize tanıtılan Karabibik maddeten bir çıkmazın içindedir, bu çıkmaz da esasen o devirdeki köylünün çıkmazıdır; ancak bu çapta ele alınmış bir realisme anlayışı, hakiki Garp realismi ile, yani Flaubert'e *"L'art n'est pas fait pour peindre les exceptions"* (Sanat müstesna olan şeyleri anlatmak için değildir.) dedirten realisme anlayışıyla bağdaşır; yoksa bü-

tün bir köy realitesi içerisinde, isterse gerçek olsun, fakat muhakkak ki istisnaî olan bir Karabibik'in saadeti realisme çerçevesinden çıkar; üstelik birden bire hiç bir izahat vermeden Karabibik'in vaziyetinin düzelmesinde bizzat bu hikâyedeki olayların mantıkî bir inkişaf takip etmediklerini gösterir. Yani, Nabizâde vak'alarda bilhassa vak'aların gelişmesinde bir realisme aramıştır, diyemeyiz. Nabizâde, Karabibik'in psikolojisinde hataya düşmemiştir, yani onun halet-i ruhiyesini basit bir adamın halet-i ruhiyesi çerçevesi içinde canlandırmıştır ve her durum karşısında onun tepkilerini tam bir sadakatla vermiştir, hattâ bu tipin bütün hayatî tepkilerini tespit edebilmek için, hikâyenin son kısmını teşkil eden ve hikâyeyi kuruluş bakımından bozan Karabibik'i Eftalya ile yalnız gösteren o kısacık sahneyi ilâve etmiştir; bu manâsız sahnede Karabibik'in cinsî tepkileri gösterilmek istenmiştir; fakat zaten mantıkî olmayan 4 üncü kısma sunî bir şekilde eklenen bu bir sahifelik 5 inci kısım hikâyedeki olayların gelişme ahengini ve vahdetini büsbütün bozar ve edebiyat tarihimizde ilk üç kısmıyla önemli bir yer tutabilecek olan bu hikâye bitirilmeden biter. Tecrübî metodu Fransız naturalisteleri gibi edebiyata tatbik etmek gayesiyle giriştiği bu teşebbüste Nabizâde'nin meselâ Zola'dan farkı şudur ki Zola ayrıca bir sosyal programla hareket ettiği için vak'alarında tecrübî metodun kanuniyetinden ayrılmamıya çalışan ve hiç değilse sosyal programın mantıkî inkişafı içine sıralanan bir terkip elde edebilmiştir.

Karabibik hikâyesinin bitmemiş bir eser mahiyetinde olması, aydınlarımızın Anadolu realitesine tamamiyle yabancı ve lâkayit olmaları Karabibik hikâyesinin o devirde çığır açabilmesine imkân vermemiştir. Onun için bu eser yazıldığı seneler içinde ve uzun zaman tamamiyle müstesna bir mahiyet taşımıştır. Bugün artık Anadolu ve köy temi yeni edebiyatımızın başlıca konusu olduğunu gözönünde tutarak Karabibik hikâyesine lâyük olduğu değeri vermek gerektiğini sanıyorum.